



Eskola eta hizkuntza gutxituen gainbehera

Hezkuntzak badu hizkuntza gutxituen eta txikien garapean zer esan handia. Gaur egun bakarrik ez, XIX. eta XX. mendeetan eskola izan zen estatu zentralisten tresna nagusia hizkuntza periferikoen gainbehera lortzeko, erdararen ezagutzaren zabalpenaren bitartez. Garai hartako gizartea noski ez zen gaur egungoa. Irudika dezagun familia arrunt baten bizitza XIX. mendean edota XX. mendean hasieran: industrialde batekoa zein baserri batekoa izan, harremanak aski mugatuak ziren. Hizkuntza harreman gehienak familiaren kideen artekoak izaten ziren, lanean edota merkatuan ere zenbait harreman izaten zituzten gizonezkoek bereziki; emakumezkoak, aldiz, normalean auzoarekin lotuago izaten ziren; umeek auzoko edota ondoko baserrietako umeekin harremanak izaten zituzten, eta irakaslearekin eskola derri-gorrezkoa bihurtu zenean. Apaiza ere figura garrantzitsua zen, eta beste neurri batean udalari lotutako kargudunekin ere zenbait harreman edukitzen zuen biztanleriak. Erabat euskaldunak ziren inguruneetan, harreman ia guztiak euskaraz izaten ziren; gaztelania eskolatik eta pulpitutik sartzen zen. Hori bai, askotan irudikapenen auzia galduta zeukan euskarak: buruetan hizkuntza dotorea, gizarte eskalan igozteko moduko hizkuntza, jakin behar zena, ez zen euskara, baizik eta eskolako maisuak erabilarazi nahi zuen hizkuntza. Guraso andanak haien umeentzat euskara baino nahiago zuen gaztelania edukitzea. Indar handia egin zuen jendeak gaztelania ondo ikasteko eta egoki erabiltzeko kalean. Erabat euskaldunak ziren eremuetan denbora asko behar izan zuen sartzeko gaztelaniak, eta hainbat tokitan ez da sekula nagusi izatera iritsi. Testuinguru soziolinguistikoak inertzia

handia baitu, eguneroko harremanen ia %100 euskaraz zirelarik, zaila zen egoera iraultzea.

Egoera antzekoa zen mendebaldeko Europa osoan: botere zentralistek eskola eta irudikapenak zituzten alde, baina egoera soziolinguistikoak kontra. Tokiko hizkuntzen eta estatu zentralistek bultzatzen zuten hizkuntzaren arteko lehia, inertzia historikoz eta soziolinguistikoz gehienbat, tokiko hizkuntzen alde izan zen mendeetan zehar. Hizkuntza minorizatuaren desplazamendua gizartearen eskalan goian zeuden pertsonen artean gertatzen zen, alde batetik, eta geografikoki toki batzuetan pixkanaka estatuaren hizkuntza sartzen zen, bestetik; baina ez zegoen iraultza kualitatiborik hizkuntzen iraupenari dagokionez. Indarrak hizkuntza menderatzailearen alde hasi ziren metatzen eskola derrigorrezkoa bihurtu zenean; hala ere, iraultza kualitatiboa beranduago etorri zen, trinkotasun soziokulturala apurtu zenean. Industrializazioarekin hasieran eta gerrateekin ondoren, gauzak asko aldatu ziren; maila teknologikoan ere gauzak asko aldatu ziren: bizimolde historikoan harremanen ehuneko gehiengo handia euskaraz baino ez bazen burutzen, harremanak mugatuak zirelako zen. Gizarte berrian, industrialdeetako biztanle kontzentrazioaren, emigrazio/immigrazioaren eta teknologia berrien ondorioz, harremanak biderkatu egin ziren, eta hori hizkuntza menderatzailearen alde izan zen. Hainbat tokitan, gainera, hizkuntza menderatzailea erabiltzea derrigorrezkoa zen (derrigorrezkotasunarekin kontuz ibili behar da: hamarkada eta mende askotan zehar Batzar Nagusietan parte hartzeko gaztelania ondo jakitea derrigorrezkoa bazen ere, parte hartzaile batzuek ez zekiten, eta ordezkatzan zituzten herriek multak izaten zituzten horregatik; kasu horietan, legeak derrigortu nahi zuen baina errealitate soziolinguistikoa oso bestelakoa zen eta ezinezkoa zen euskararen errealitatea baztertzea). Teknologia berriek zerikusi handia dute hizkuntza menderatzailearen eta minorizatuaren arteko indar banaketa berrian: irratia, iragarkiak, ondoren telebista sartu ziren. Ho-

riek erreferente berriak ziren, ohitura berriak sortzen zituzten eta orokorrean gizartean erreferente ziren («telebistan esan badute egia izango da»).

Hamarkada askotan zehar eskola bakarrik zegoenean lortu ez zena, egoera berriari esker lortu zen: tokiko hizkuntzak desplazatzea. Konturatzen garenez, eskolak garrantzi handia, benetan handia izan zuen, baina testuinguru soziolinguistiko erabat euskaldunetan ez zuen lortu hizkuntzaren gainbehera. Maila teknologikoan eta harreman sareetan aldaketa heldu zenean hasi zen benetako gainbehera. Alegia, egunerokotasunean erdarak gero eta toki handiagoa lortu zuenean.

Eskola eta hizkuntza gutxituen iraupena

Eskolaren papera hizkuntza gutxituen iraupenean gaur egun handia da. Hori bai, ez da aurreko mendeetan izan zuen papera baino handiagoa. Euskaldunak nagusi ziren gizarteetan ez bazuen lortu erdara nagusitzea, erdaldunak diren gizarteetan euskara nagusituz joatea eskolari esker bakarrik ezinezkoa da ere (eta agian ez da gizarteak nahi duena, baina hori beste kontu bat da...). Hizkuntzaren iraupenari dagokionez, eskolaren papera handia da, baina eskolak bakarrik ez du gizartea aldatzen (gogora dezagun Fishman-en 1993ko artikulua, *Bat* aldizkariaren 10. zenbakian argitaratu zena: «Eskolaren mugak hizkuntza biziberritzeko saioan»). Eskolaren papera handia da euskaldunak alfabetatzeko, euskaldunen corpus linguistikoa osatzeko eta euskaldunei haien hizkuntza baliagarria dela sentiarazteko. Gainera, etxetik euskaldunak ez direnak elebidun bihurtzeko eta hizkuntzen inguruan gizartearen kohesio moduko bat lortzeko ere garrantzitsua da eskola. Hizkuntzaren kasuan bakarrik ez, eskolaren papera gai askoren inguruan ere garrantzitsua da: adibidez, generoa, ekologia, gizartearen berdintasuna, etika... Hala eta guztiz ere, mugatua da eskolaren eragina: gizartea ez da eskolara mugatzen; gizartearen beste alorretan ikasten dutena ere barneratzen dute gazteek, bai hizkuntza

mailan eta baita beste maila guztietan ere. Genero indarke-riak hamarkada askotan zehar atzera egin badu ere, azken belaunaldian badirudi gazteek normalagoa ikusten dutela; hori ez dute klasean ikasi, gizartearen beste esparruren ba-tean ikasi dute.

Berez mugak ditu eskolak, eta gehiago gaur egun: infor-mazioaren trukea azkarrago egiten da eta hizkuntza errefe-renteak biderkatu egin dira. Iraganean hizkuntza-harrema-nen ia %100 familian, eskolan, auzoan, elizan eta udaletxean burutzen ziren herritar gehienentzat. Orain, irrati, Internet, telebista eta abarrekin, gauzak asko aldatu dira. Muga horiek kontuan hartuta ere, egia da eskola dela gizarteak eta aginteak maila antolatuan gizartearen etorkizunean eragiteko duen tresna nagusia. Eta itxaropen handia sortu ohi du. Azterlan asko egin izan da eskolaren esparruan, eta 2013. urtearen hasiera honetan datu berri batzuk eman dizkigu Soziolin-guistika Klusterrak, Hezkuntza Sailaren eta ISEI-IVEIren la-guntzaz.

Arrue ikerketa

Urtarrilaren 31n Soziolinguistika Klusterrak urtero anto-latzen dituen jardunaldiak burutu ziren Donostian. Gai mo-nografikoa honako hau izan zen: Arrue ikerketaren emai-tzak aurkeztea eta emaitzen inguruan hausnartzea. Arrue ikerketaren aztergaia eskola giroko hizkuntza erabilera da. Hizlari prestatuak eta ezin egokiagoak ekarri zituen Sozio-linguistika Klusterrak (Mikel Zalbide, Xavier Vila, Jeroen Darquennes, Iñaki Martinez de Luna...), eta jardunaldi osoa oso interesgarria izan zen. Hizlarien ekarpenak laburtu au-rretik, ikus dezagun Arrue ikerketa zer den eta aipagai du-gun inkestaren emaitzak zein diren.

Arrue proiektuak ikasleen eskolako hizkuntza erabilerak ikertzeko helburua du, ibilbide luzea egin du 2004an abiatu zenetik eta hainbat ikerketa egin izan da proiektuaren babe-sarekin. Jardunaldian aurkeztu zena 2011n LMH4ko eta

DBH2ko ikasleei pasatutako galdeketa bat izan zen. Galdeketa ia 36.000 ikaslari pasatu zitzairen, hau da, aztertu nahi zen unibertso osoa galdekatu zen. Alde horretatik datuek fidagarritasun osoa dute. Gaia interesatzen zaionari gomendatuko nioke txosten osoa irakurtzea (Soziolinguistika Klusterraren webgunean eskuragarri dago) edota proiektu honetaz laster argitaratuko den liburua eskuratzea. Besteentzat, oso labur, txostenaren emaitza gutxi batzuk jasoko ditugu hemen.

Txostenaren aurreneko zatian, aztertutako populazioaren aldagai nagusien deskribapena egiten da. Nahiz eta ikerketaren azken helburua ez izan, zati hori, berez, oso interesgarria da, 9-10 eta 13-14 urteko ikasleen ezaugarri soziolinguistikoak ezagutzeko balio baitigu: bizi diren testuingurua euskalduna den edo ez (herriko euskaldun proportzioa), haien lehen hizkuntza, hizkuntza-eredua, hitz egiteko gaitasun erlatiboa, hizkuntzekiko atxikimendua, hizkuntzen erabilera familian... Luzea da informazio zerrenda, eta oso baliagarria gaur egungo gazteen errealitate soziolinguistikoa zein den ezagutzeko.

Txostenaren bigarren zatian, eskola giroko hizkuntza erabileren emaitzak aurkezten dira. Lau kasu aztertu dira: a) ikasleen eskolako erabilera ikaskideekin gelan, b) ikaskideekin jolaslekuan, c) irakasleekin gelan eta d) irakasleekin gelaz kanpo. Ondoko laukietan jaso ditugu ikerketaren emaitzak.

LMH4koen hizkuntza erabilerak eskolan (%)

	<i>Beti euskaraz</i>	<i>Euskaraz gaztelaniaz baino gehiago</i>	<i>Bietan berdin</i>	<i>Gaztelaniaz euskaraz baino gehiago</i>	<i>Beti gaztelaniaz</i>	<i>Beste hizkuntza batean</i>
Ikaskideekin gelan	36	24	14	12	13	1
Ikaskideekin jolaslekuan	17	12	11	22	37	-
Irakaslearekin gelan	53	21	13	7	6	1
Irakaslearekin gelatik kanpo	50	14	11	9	16	1

DBH2koen hizkuntza erabilerak eskolan (%)

	<i>Beti euskaraz</i>	<i>Euskaraz gaztelaniaz baino gehiago</i>	<i>Bietan berdin</i>	<i>Gaztelaniaz euskaraz baino gehiago</i>	<i>Beti gaztelaniaz</i>	<i>Beste hizkuntza batean</i>
Ikaskideekin gelan	14	14	11	23	37	-
Ikaskideekin jolaslekuan	11	7	6	17	59	-
Irakaslearekin gelan	37	24	13	13	13	-
Irakaslearekin gelatik kanpo	34	18	11	12	24	-

Bi laukietan agertzen den moduan, bereziki bi jauzi jaso dira inkestaren emaitzetan. Alde batetik, gela barrutik gela kanpora jauzi handi bat dago; bestetik, bi adin taldeen artean ere antzeko jauzia jasotzen da. Aldeak benetan deigarriak dira. Orokorrean, badirudi LHM4koek gelako formaltasuna gehiago errespetatzen dutela DBH2koek baino, bereziki lagunekin hitz egiten dutenean; irakasleekin hitz egiteko momentuan, aldiz, aldeak ez dira hain handiak. LMH4koen gelaren eta jolaslekuaren arteko jauzia bi adin taldeen artean gela barruan dagoen jauzia bezalakoa da. Gure aburuz, gelaren formaltasunaren irudiarekin lotuta dago jauzia (ikas-kideekin gelan burutzen diren hizkuntza erabilerei dagokionez, interakzioa irakasleak antolatutako ekintza bati lotuta dagoen edo ikasleen arteko interakzio informala den ezberdintzea interesgarria izango litzateke).

Badirudi, gainera, LMH4koen hizkuntza harremanak pertsona eta tokiaren arabera aldakorragoak direla DBH2koena baino: LMH4koak egunean zehar gehiago aldatzen dira hizkuntzaz (eskolaren testuinguruan behintzat). DBH2koek, aldiz, kohesio handiago dute haien eguneko erabileren artean, eta kohesio hori gaztelaniaren alde da.

Txostenaren bukaeran, erregresio anizkoitza eginez, erabileran gehien eragiten duten parametroak zehazten dira. Orokorrean, erregresioak egiteko aukeratutako parametro

ia guztiak esanguratsuak dira, eta alde txikia dago aldagai gehienen artean. Ondoko laukietan aurreneko bost aldagaiak jaso ditugu.

Erregresio anizkoitza: erabileran eragiten duten aurreneko bost aldagaiak (LMH4)

1. Hizkuntza-eredua
2. Erabilera eskolaz kanpoko jarduera antolatuetan
3. Hitz egiteko erraztasun erlatiboa
4. Irakasleen erabilera beraien artean
5. Herriko euskaldunen proportzioa

Erregresio anizkoitza: erabileran eragiten duten aurreneko bost aldagaiak (DBH2)

1. Erabilera eskolaz kanpoko jarduera antolatuetan
2. Hizkuntza-eredua
3. Etxeko erabilera
4. Irakasleen erabilera beraien artean
5. Herriko euskaldunen proportzioa

Luze joko luke ikerketaren emaitzei merezi duten zukua ateratzea, lekuz kanpo egongo litzateke, gainera, hori egitea hemen. Jardunaldian parte hartu zuten hizlariak zehaztu ziztuzten ondorio nagusiak laburbiltzea ere oso interesgarria litzateke; baina, informazio hori edukitzeko, txosten horren inguruan argitaratuko den liburura jo beharko du irakurleak, edota Soziolinguistika Klusterraren webgunera. Bukatzeko, eta laburbilduz, hizlari gehienen iritzia ondoko hau dela esango nuke: eskolaren eraginak bere mugak baditu ere, eragin benetan handia du euskararen babesean eta erabileran, gotorleku moduko bat da eta bere emaitzak baikorrak dira bereziki adin gazteenetan; adin talde nagusiagoetan, gizartearen eraginez, txikiagoa da, baina hala ere garrantzitsua. Hori Euskal Herrian, eta Xavier Vilak jardunaldian aurkeztu zuen moduan, Katalunian katalanarentzat ere gauza bera gertatzen dela dirudi. ¶